

שמעתא למיקתא

גליון מה' - פ' יתרו - ט"ו בשבט ה'תשע"א / קהילת "חניכי הישיבות" - רמות ב' האם יש דין קדימה לברך על מין שבעה הנמצא בתוך סלט פירות

מי שמונח לפניו כמה מיני פירות ודעתו לאכול מכולם "מצווה" עליו להקדים הפרי שהוא ממין שבעת המינים שנשתבחו בהם ארץ ישראל, [כ"כ בלבוש (סי' ריא) והמ"ב (סי' ריא ס"ק כח) דלהקדים הוי מצווה. אולם עיין בתר"י (ברכות כח: ברי"ף סד"ה עוד כתב) שכתב שהוי חיוב להקדים. וכ"כ הפמ"ג (סי' ריא ס"ק א). ודלא כהכף החיים (סי' רז אות לט) שכתב שהוא דין לכתחילה ולחייבו מצוה] והטעם בזה משום דגנאי הוא למין שבעה שיפטרו אותו על ידי דבר שאינו ממין שבעה [עיין בפנ"י (ברכות מא. על רש"י בא"ד ושוב אין כאן), וכעין זה כתב האבן העזר (רי"ש סי' קסח) שעיקר טעם הקדימה הוא מפני בושת המאכל שראוי להקדימו, ואין כאן מקום להאריך], וכל זה כשברכותיהם שוות, ואם לאו חביב עדיף [עיין במ"ב (סי' ריא ט"ז א) דאיכא קדימה לחביב בכה"ג, משא"כ לדעת השו"ע (שם) שבאופן זה איזה מהם שרוצה יקדים].

מאידך כלל בידינו "כל שהוא עיקר ועמו טפלה מברך על העיקר ופוטר את הטפלה" [עיין שו"ע (סי' ריב ט"ז א)]. כלומר האוכל מאכל כדי להטעים מאכל שני, עליו לברך על המאכל העיקרי והשני נפטר בברכתו. וכן האוכל שני מיני אוכלים בתערובת מברך על המין שיש בו יותר ופוטר את המיעוט אע"פ ששני המינים ניכרים. ואע"פ שסוג של טפל זה תלוי במחלוקת כבר הכריע המ"ב (סי' ריב ט"ק א) ד"ספק ברכות להקל".

והנה יש לדון האם איכא דין קדימה לשבעת המינים הנמצאים בתוך תערובת, כיון שהשתא הוא טפל למאכל אחר. וכגון בסלט פירות שהרוב הוא מתפוח עץ והמיעוט מענבים, האם עליו לברך על המין שהוא רוב, או שחייבים לברך אף בכה"ג על מין שבעה ולהקדימו אפ"י שהוא המיעוט, עפ"י מה שכבר הארכנו בגליון ל"ט שהטפל גם חייב בברכה אלא שהוא נפטר בברכת העיקר, ומעתה יש לומר דמאחר שטפלותו לא מפקיעה ממנו את הברכה, אכתי נשאר עליו דין קדימת ז' מינים.

ואפילו אם אין העיקר והטפל ברכותיהם שוות עדיין יש לומר דיש להקדימו, שהרי כתב החזו"א (א"ח סי' כז אות ט) שהטפל צריך ברכת העיקר והוי עתה העיקר והטפל "ברכותיהם שוות" וברכת העיקר הוא גם ברכת הטפל, ע"כ.

והנה בטפל חביב שנאכל בנפרד להטעים את העיקר כבר פסק המ"ב (סי' ריב ט"ק ה) כדעת המ"א שאין דין קדימה כי אף שהטפל חביב עליו יותר, מ"מ עתה איננו אוכל רק בשביל העיקר שבשבילו הותחל האכילה, ובלא זה לא היה אוכל הטפל כלל. וא"כ בנד"ד י"ל דאדרבה דאיכא דיני קדימה שהרי אין הטפל בא מחמת העיקר כלל.

גדולה מזו מצאנו בשו"ת בית שערים (סי' עה מד"ה לכו) שכתב דכיון שיין פוטר שאר משקין מדין עיקר וטפל [וכן מבואר במ"ב (סי' קעד ס"ק א) שיין פוטר שאר משקין כי הוא ראש וראשון לכל המשקין וכולם "נטפלין לו"] על כן מי ששתה יין ולא בירך כלל בורא פרי הגפן ואח"כ רוצה לשתות שאר משקין ואינו רוצה לשתות עוד יין, אינו מברך על שאר משקין ברכה הראויה להם כיון שהם טפלים ליין, ואינו מברך על הטפל אלא לפי שאסור להנות מעולם הזה בלא ברכה. ואפשר שאסור לשתות שום משקה אח"כ עד שיברך על היין לאחריו, או ש"יברך בפה"ג על שאר משקין" אף ששוב אינו שותה שום יין, ומתקן על העבר שלא בירך על היין ולעתיד על שאר משקין [ועיי"ש שכתב שכן הדין למי ששכח לברך ברכת המוציא בסעודת לחם], ע"כ.

נמצא שדברים הטפלים ניתן לברך עליהם כברכת העיקר, וא"כ יש לומר כנ"ל דיש להקדים את המין שבעה ולברך עליו כברכת העיקר [ואע"פ שהרמ"א (סי' ריב ט"ז א) פסק דאם אוכל הטפל תחלה וכגון שאוכל גרעיני גודגדניות למתק השתייה, מברך על האוכל תחלה אע"פ שהוא טפל לשתייה, ואינו מברך עליו רק "שהכל" הואיל והוא טפל לדבר אחר, ע"כ. ומבואר דהטפל כשנאכל ראשון לא מברכים עליו אפ"י ברכתו הראויה לו (וכ"ש שאינו מקבל ברכת העיקר). יש לחלק מנ"ד דשאני התם דאיירי בטפל המשמש וע"כ י"ל דבכה"ג מאבד חשיבותו משא"כ טפל בתערובת ד"ל דברכת הטפל כברכת העיקר כמבואר בחזו"א הנ"ל. ועיי' במ"א (שם ס"ק ז) דחולק על הרמ"א דבכה"ג מברך ברכתו הראויה לו. וכתב במ"ב (שע"ח אות כד) ד"ל דכיון אוכל הטפל קודם לעיקר אין עליו שם טפל כלל ואין לשנות מברכתו הראויה לו. ועוד יש להעיר דבנ"ד אפ"י אם יברך על הטפל קודם י"ל דלכו"ע אינו מברך שהכל (אלא כברכת העיקר) שהרי אף כשמוציאו בתערובת אכתי הוא נחשב כתוך התערובת כדמשמע למעיין בניאור הלכה (שם ד"ה א)].

ושוב בינותי שלפי דברי המ"ב (שם) הני"ל שהכריע שבעיקר וטפל שבתערובת שכל מין ניכר לעצמו רק שאחד רבה על השני, אין לברך על הטפל משום "ספק ברכות להקל". יש לומר דכל זה הוא לענין הברכה, אבל לגבי קדימה יש לנקוט ולהחמיר שאין הדבר נחשב לתערובת, ועל כן שוב יש להקדים המין שבעה. אלא שלפ"ז י"ל שהיכן שאין ברכותיהן שוות יש להקפיד לא לברך על מין שבעה שהוא טפל, אלא על העיקר, שהרי על הצד שמין שבעה זה אינו טפל ממילא אינו מקבל את הברכה של העיקר, ודו"ק.

בענין זמן השהיה בין בשר לחלב לילדים קטנים

יש לעיין אם אפשר להקל לילדים קטנים בשהיה בין בשר לחלב, להאכילם חלב תוך ו' שעות מאכילת בשר.

דהנה בשו"ע [א"ח סי' שמ"ג] פסק המחבר דאסור להאכיל לקטן אפ"י דברים שאסורים מדברי סופרים. ובבה"ל שם כתב דדעת הרשב"א והר"ן דאם התינוק צריך לכך מותר אפילו לספות לו בידיים דבר שהוא אסור מדרבנן, אלא דהמחבר סתם לדינא כדעת החולקים עליהם ואוסרים בכל גווני. והביא שם משמיה דתשובת הגרעק"א [א"ח סי' ט"ן] דע"פ דברי הרשב"א והר"ן יש להחיר יתן לתינוק סידור וחומש שישא לבהכ"ס לצורך עצמו להתפלל ולשמוע קריאת התורה וממילא יצטרף הגדול עימו (ומבואר בדבריו דהא דשרי לדעת הרשב"א והר"ן לספות לקטן איסור דרבנן לצורך עצמו, אינו דוקא בצורך גדולן אלא אפ"י בצורך כל שהוא כסידור וחומש).

וא"כ לכאורה נידון דידן תלוי במח' הנ"ל, לדעת המחבר יש לאסור, ואילו לדעת הרשב"א והר"ן יש להקל כל שיש לקטן צורך בכך. אלא דלכאורה אכתי י"ל דכל דברי המחבר הנ"ל לא איירי אלא לענין דבר האסור מדרבנן מחמת גופו, משא"כ הכא דהתיירא קאכיל אלא דאסור מחמת הזמן י"ל דאף לדעת המחבר ליכא איסור להאכיל לקטן בידיים.

איברא דהנה בסי' רס"ט כתב הטור דהמקדש בבהכ"ס אין לו לשתות מיין של קידוש, דכיון שאינו יוצא בו שאינו לו מקום סעודה אסור לו לטעום עד שיקדש במקום סעודתו, אלא יתן לתינוק ושפיר דמי.

ובב"י שם כתב דז"ל: וכתבו ההגהות בפרק כ"ט [ואת מי] שיכולין להשקותו לקטנים, דהא דאמרינן בפרק החרש [יבמות ק"ד.] דבידים לא ספינן להו איסורא היינו נבילות וטרפות וכה"ג דנפקא לן מלא תאכלום, אבל בקידוש היום מצוה עשה הוא ולא נפקא לן מהתם עכ"ל. ולדברי האומרים דאפ"י איסורי דרבנן לא ספינן להו לקטנים בידיים כמו שאכתוב בס"ס שמ"ג אפשר דכיון שיש מתירין לשתות בבהכ"ס אפ"י לגדולים אע"פ שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים מ"מ לא חשיב איסור כולי האי שיאסר להשקותו לקטנים, א"נ דכיון דאי לא הווי שתינוק קטנים הווי ברכה לבטלה שרינן איסור שתינוק לקטנים שלא במקום סעודה כדי שלא תהא ברכת הגדול לבטלה. עכ"ל הב"י.

ומוכח דהב"י לא ס"ל לחלק בין איסור האסור מחמת עצמו לאיסור האסור מחמת הזמן.

איברא דבמג"א שם [ס"ק א] באמת כתב להאיא סברא דז"ל: ולפי מ"ש הרב ב"י בסי' שמ"ג בשם הרשב"א והר"ן דבכל מידי דהוא רביא דתינוק, כגון אכילה ושתייה, מותר להאכילו בידיים, דלא גזרו בו חכמים, דהא אפילו ביום הכיפורים מצוה להאכילו ואין מחנכין אותו אפילו לשעות, כמו שכתוב סימן תרי"ו, וכל שכן כאן, ויש חילוק בין אכילת איסור לאכילת היתר בזמן האסור, וכמו שכתבו התוספות בפסחים דף ק"ו ע"ב. וכל שכן דמותר להאכילין בשבת בשחרית לפני קידוש, דהא יש אומרים אפילו גדול מותר לאכול, כמו דכתב הראב"ד ע"ש. ונראה לי דאסור לענות לקטנים, וכמו שכתוב סימן תרי"ו. ולא היישנין לעומת אתי למיטרך, דבדבר שהוא לתקנתו של תינוק לא גזרו (רשב"א בתשובה ח"א סימן צ"ב).

וכ"כ בגר"ז [שם ס"ג] שמוותר להאכיל את הקטן קודם קידוש בין של לילה בין של יום ואסור לענותו, שלא אסור להאכילו איסור בידיים אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו כגון טרפה וכיוצ"ב אבל כשהמאכל מותר מצד עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה מותר להאכיל לקטן, שהרי מאכילים הקטנים ביו"כ, אפ"י קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה. עכ"ל.

וא"כ עיקר נידון דידן (אי שרי להאכילו ללא המתנת ו' שעות למאן דס"ל דאסור לספות לקטן איסור דרבנן אפ"י

האם יש להקדים מנה אחרונה למנה ראשונה היכא דברכתה קודמת

כתב תלמיד רבינו יונה (ברכות כח: ד"ה גמ' מח") מי שיש לו מין שחביב עליו ואין ברכותיהם שוות אפילו אינו רוצה אותו אלא לאחרונה אפילו הכי כיון שהוא חביב לו יותר יש לו להקדימו כדי שיברך עליו תחלה ויאכל ממנו מעט ואח"כ יאכל מן המין האחר, ע"כ. [וכן פסק המ"ב (סי' ריא ס"ק י)]. מבואר שאפילו שרוצה עתה מין השני מ"מ חייב להקדים החביב אצלו תמיד.

מאיך גיסא מצינו לריטב"א בחי' לברכות (מא: סד"ה א"ר ירמיה) שכותב דלא אמרו להקדים מאכל לפני השני אלא בשני מיני פירות דדעתו לאכול משניהם ושניהם חביבים לו, אלא שאחד מהם חביב יותר ואע"פ שאוכל מן האחד תחילה אכתי אית ליה חביבותא באיך לאכול ממנו אח"כ, אבל כשאינו נהנה ואוכל זה החשוב תחילה או שלא היה נהנה לאכול האחרון, אין ספק שאוכל אותו שרוצה בו ומברך עליו שאין אומרים לו לאדם לאכול שלא בהנאתו, ע"כ.

וגדולה מזו כתב הריטב"א בהלכותיו (הלכות ברכות פ"ג ה"ט) דכל שיש סדר לאכילתו אוכל כדרך שהעולם אוכלין בו, ע"כ. מבואר מדבריו שלא אמרין דיני קדימה בברכות כשאינו נהנה כלל מאכילת המאכל הראשון או האחרון אם יקיים קדימתם או כשיש סדר לאכילה.

ויש לעיין האם דברי הריטב"א בהלכותיו מוסכמים להלכה. שהרי הבי"י (סי' ריא עמ' קפ"ט): תמה על המנהג שבבית האירוסין היו מברכין תחילה על פירות ומיני מתיקה ואח"כ על יין אע"פ שהוא חשוב טפי. ויישב דלא אמרו להקדים אלא כשכל המינים מונחים לפניו, ועוד דהתם העיקר הפירות ומיני מתיקה והיין אינו בא אלא להפיג טעם מתיקות הפירות, ע"כ. הרי דלא תירץ דכיון שזה סדר הנהוג באכילתם אין משום קדימה.

וכן במ"ב לא מצינו שהביא סברת הריטב"א ואדרבה היה מקום לומר שמהביאור הלכה (שם ד"ה וכן בפה"א ושהכל) משמע איפכא שהרי כתב בשם האליהו רבה בשם השל"י דאין יפה מה שעושין ההמון שכשנותנים לפניהם יי"ש ומיני מרקחת מפירות שברכתן בפה"א או בפה"ע והם מברכים על היי"ש תחלה שהכל. והוא כתב להצדיק מנהגם דטעמא משום דמתחלה אינם מתאווים לאכול כלל המיני מרקחת והוי כמו שאינו רוצה לאכול עכשיו, דרק אחר שתיית היי"ש חפצים לאכלו, ע"כ. ואם היה נוקט כסברת הריטב"א הרי התירוץ לזה פשוט, שכך סדר האכילה הנהוג.

אבל באמת נראה שאכתי אין מכאן ראייה לדחות לגמרי יסודו של הריטב"א, דשאני הכא שהיי"ש והמרקחת שייכים ורוצים אותם עכשיו

ואדרבה מוכרחים אחד לשני מצד טעמים (כדמשמע במ"ב שם) ועל כן יש לומר שדוקא בכה"ג יש לקיים סדר הברכות, משא"כ היכן שלא רוצים לאכול המין השני עתה כלל משום שזהו סדר אכילה דאפשר שהמ"ב מודה להריטב"א דאין דין קדימה, וכגון מי שמונח על שלחנו מתחילת סעודתו פרי ממין שבעה שאינו רוצה לאכול אלא כמנה אחרונה כי זהו סדר האכילה, די"ל שאין מוטל עליו להקדימו ולשנות סדר אכילתו לכוי"ע.

שו"ר בכה"ח (שם אות ה) שכתב בשם ההלכות קטנות (ח"ב סי' קנה) שכל שדרך אכילתם ע"פ הרפואה או ממנהג בני אדם להקדים זל"ז כגון לאכול פירות ולשתות אחריהם אין שם דין קדימה. וכן הביא הדעת התורה (שם), והיינו כסברת הריטב"א הנ"ל.

אולם לפי דברינו לדעת המ"ב אין יסוד הריטב"א מוסכם לגמרי, ודו"ק. [ועיין עוד בגר"ז (סי' רמט ק"א אות ד)].

לצורכו) לכאור' תלוי במח' הנ"ל דלדעת הבי"י יש לאסור ולדעת המג"א והגר"ז יש להתיר.

איברא דאכתי י"ל דאף המג"א והגר"ז לא התירו אלא התם דעצם האכילה אין בה איסור כלל, וכל איסורו אינו אלא מחמת שלא קידש או מחמת התענית, משא"כ הכא דעצם איסור אכילת הגבינה לאחר אכילת הבשר הוא בכלל איסור אכילת בשר וחלב (מורבנן) וע"כ לא חשיב איסור הבא מחמת הזמן אלא איסור הבא מחמת עצמו (וא"כ לדעת האוסרים לספות לקטן איסור דרבנן אפי' לצורכו ה"ה הכא).

מיהו אפשר דיש מקום להקל בנידון דידן להאכילם חלב אחר אכילת בשר או עכ"פ אחר המתנת שעה אחת מאכילת הבשר אפילו לדברי המחבר, ע"פ מ"ש הבי"י גופא ליישב טעם ההיתר לתת היין לקטן אחר הקידוש בבהכ"ס "משום שיש מתירין לשתות בבהכ"ס אפי' לגדולים, אע"פ שהגדולים נוהגים כדברי האוסרים, מ"מ לא חשיב איסור כולי האי שיאסר להשקותו לקטנים", די"ל דה"ה בנידון דידן יש להקל כיון די"א דשרי לאכול גבינה מיד אחר אכילת בשר ע"י קניוח והדחה, או עכ"פ אחר המתנת שעה אחת, וכמבואר ברמ"א ביו"ד ריש סי' פ"ט. וה"ל אפשר דיש מקום להקל להאכילם גבינה מיד לאחר אכילת בשר חיה ועוף, כיון די"א דשרי לאכול גבינה מיד אחר אכילת בשר חיה ועוף וכמ"ש בב"י ביו"ד ריש סי' פ"ט.

אולם לדינא קשה לסמוך על סברא זו די"ל דאף הבי"י גופא לא ס"ל לומר סברא זו בכל דוכתי אלא דוקא התם דקא טפי (אולם לענין אכילת גבינה אחר תבשיל של בשר דמעיקרא דדינא א"צ להמתין ו' שעות כמבואר בשו"ע יו"ד סי' פ"ט ס"ג, נראה לסמוך על סברא זו).

ובשו"ת שבט הלוי (ח"ד יו"ד סי' פ"ד) כתב לדינא - דלקטני קטנים לא מבעי ליה שאין מקום להחמיר בשהיה קצת בין בשר וחלב, וה"ה באותן קטנים דמבואר ברמ"א או"ח סי' שכ"ח סי"ז דיש להם דין חולה שאין בו סכנה, ע"פ המבואר בפוסקים האחרונים ביו"ד סי' פ"ט דבחולה שאין בו סכנה מותר להתיר בסעודה אחרת בלי שהיה, ועכ"פ בשהיה מועטת וכדעת התוס' והמרדכי ברמ"א שם (יעיין חכ"א כלל מ' אות י"ג, ערוך השולחן אות ז', זכחי צדק אות י"א, בן איש חי פרשת שלח לך אות י"א). ואע"פ שבאו"ח שם לא מבואר דיש להם דין חולה שאין בו סכנה אלא לענין עצם אכילתם שאם לא יתנו להם יחסר לו מאכלו בכלל, משא"כ הכא דאפשר לאכול מידי אחריני, מ"מ גם בנ"ד פעמים רבות אינו רוצה הקטן אלא במאכלי חלב אחר אכילת הבשר ובכה"ג שייך מה שכתבנו.

ובקטנים שהגדילו קצת נראה להקל במקום הצורך אחר אכילת עוף ע"פ דברי המאירי (חולין ק"ה) דקטן שעיקולו מהיר א"צ להמתין שש שעות אחר אכילת עוף אלא סגי במה שהפסיק בסעודה זו וקבע לאכול פעם אחרת אפי' בתוך שש שעות (ובזה יש להקל בין לפוסקים כדעת המחבר ובין לפוסקים כדעת הרמ"א ע"ש). עכת"ד.

[נכתב ע"י הרב ש.פ. שליט"א]

פניני מוסר

עניני בטחון בה' (ו)

הקדמות לענין הבטחון

המבוא לבטחון - לשמוע בקול ה' - "ואחר זאת עליך לדעת כי המבוא לבטחון הוא השמיעה בקול ה' יתעלה ודבקות בתורתו והשמרות מפני העברות.

ואמר דוד 'בטח בה' ועשה טוב וכו' והתענג על ה' ויתן לך וכו' גול על ה' דרכך וכו', ועוד אמר "קוה אל ה' ושמוך דרכך", ועוד אמר "ותשועת צדיקים מה' וכו' ויושיעם כי חסו בו", ופסוקיו בענין זה רבים עד מאד.

אבל אם מדמה אדם בנפשו שהוא בעל בטחון ובאמת עובר על תורת ה', הריהו כמי שנאמר עליו בלשון ירמיה (ז, ד) "אל תבטחו לכם אל דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה' היכל ה' המה כי אם היטיב יטיבו את דרכיכם... הנה אתם בטחים לכם על דברי השקר לבלתי הועיל, הגבצ רצח ונאף והשבע לשקר וקטר לבעל ובאתם ועמדתם לפני". **והבן את הדבר כי**

הוא הוא עיקר הבטחון. (המספיק לעובדי ה', פרק הבטחון) **המעלה לדבר דברים פשוטים -** "וקבלתי מפי מו"ר זצ"ל שלא לדבר בענין הבטחון דברים עמוקים, כי אלו לא יועילו, אלא דברים פשוטים בלבד. ובמקל"א הבאנו את המעשה באלשיך הק' שדרש בביהמ"ד כי הבוטח בה' אינו צריך להשתדל כלל לפרנסתו, אלא יישב בבית הכנסת ויעסוק בתורה ובתפילה וה' יזמין לו את פרנסתו כראוי, והיה שם בעל עגלה אחד, וכשמעו את דברי האלשיך הק' נכנסו הדברים אל לבו, ועזב את עבודתו ומכר את חמורו, וישב כל היום בבית הכנסת ואמר תהילים, וזימנו לו מן השמים ארגז מלא מטבעות זהב, ובאו תלמידי האלשיך לפניו בטענה כי אף הם עשו כן ולא עלתה בידם,

והשיב להם האלשיך הק' כי אין הדברים מתקיימים אלא במי שאמין בהם כפשוטם בלי שום מחקר ופולפולים. (הגר"ח שומאליץ זצ"ל, שיחות מוסר מאמר לה)

עורך ע"י מחבר סדרת "עבודת המועדים"

לע"נ אמו מרת רחל בת לאה לאל ע"ה
תנצב"ה

העלון נתרם
ע"י הרב אביעד לאל שליט"א
להצלחה בכל הענינים